

Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi

TESAM ANALİZ

Çin'in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya

Yıldırım DENİZ

**ÇİN'İN EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜ
VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA**

TESAM

Dış Politika Analiz - 11

© TESAM (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi), 2018
1. Baskı, Haziran 2018

Her hakkı saklıdır. Bu çalışmanın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre **TESAM** (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)'in önceden iznini almaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz ve bilgisayar ortamında tutulamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Bu çalışmada yer alan tüm yazıların etik, dil, bilim ve hukuki açıdan sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sayfa Tasarımı: Revizyon Medya

Kapak Tasarımı: Mesut NAMLIKAYA

Basım ve Cilt: Renkvizyon Matbaacılık

İletişim

Tel : +90 (224) 256 72 00 | Fax : +90 (224) 252 86 40

Üçevler Mahallesi, Burçak Sokak No:6 Nilüfer/ BURSA

www.tesam.org.tr | tesamiletisim@gmail.com

TESAM Akademi Dergisi İletişim

www.tesamakademi.com | tesamakademi@gmail.com

ÇİN'İN EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜ
VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA
Yıldırım DENİZ

İÇİNDEKİLER

1. ÇİN'İN EKONOMİK GELİŞİMİ - 8

**2. ÇİN'İN EKONOMİK DİNAMİZMİNİN DIŞ POLİTİKAYA
YANSIMALARI - 12**

**3. ÇİN'İN EKONOMİK DİNAMİZMİNİN ÜÇÜNCÜ DÜNYAYA
YANSIMALARI - 15**

3.1. Afrika'da Çin - 16

3.2. Güney Amerika'da Çin - 19

SONUÇ - 22

KAYNAKÇA - 24

GİRİŞ

Son yıllarda yakaladığı ekonomik büyüme ile tüm dünyanın dikkatlerini üzerine çeken Çin, her ne kadar geçtiğimiz yüzyılda gölgede kalmış olsa da, aslında tarihin hemen her döneminde önemli bir merkez olmuştur. Zengin tarihi, özgün uygarlık yapısı ve kalabalık nüfusu ile Çin, tarihin her döneminde bir cazibe merkezi olmuştur.

18. yüzyılın sonlarına kadar dünyanın diğer birçok bölgesine göre oldukça gelişmiş bir ülke olan Çin, Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimi sonrasında, kendisi gibi köklü bir geçmişe sahip ve geniş bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı gibi bir süreç yaşamıştır. Bu dönemde aynı Osmanlı Devleti gibi Avrupalı devletlerin yakaladığı teknolojik ve sınaî gelişim ve deniz aşırı ticaret karşısında duramamış ve değişime ayak uyduramayarak hızlı bir çöküş süreci yaşamıştır.

Asya'nın hiç batmayan güneşi olan Çin, 1839–1860 tarihleri arasındaki Afyon savaşları, ardından 1894–1895 Japon savaşı ile birlikte bazı önemli topraklarını kaybetmiş, sömürgeci ve emperyalist devletlerin hedefi durumuna gelmiştir. Bu tarihten sonra dünya güç dengesinde İngiltere, Almanya, Japonya, Rusya ve daha sonra ABD gibi güçler ön plana çıkarken Asya'nın yüzyıllardır doğal merkezi olan Çin geri planda kalmıştır.

Çin'in yaklaşık iki yüzyıl süren bu sükûnet döneminden sonra, 1980'lerden itibaren Çin, özellikle uygulamaya başladığı ekonomik politikaların semeresini toplamaya başlamış ve son otuz yılda dünyanın en hızlı gelişen ekonomisi olarak bugün ABD'nin bulunduğu zirveyi zorlar hale gelmiştir.

Soğuk Savaş'tan sonra dünya, küreselleşme ile birlikte ekonomik ve siyasi anlamda yeni bir döneme girmiş ve bununla birlikte yeni yapılar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Çin, sahip olduğu potansiyelini harekete geçirmiş ve yükselişe başlamıştır. Bu çalışmada, Çin'in son dönemdeki yükselişi, bu yükselişi sağlayan ekonomik koşulları ve Çin'in gelişen ekonomisine paralel olarak üçüncü dünya ülkeleri üzerinden geliştirdiği dış politikası izah edilmeye çalışılacaktır.

1. ÇİN'İN EKONOMİK GELİŞİMİ

Sanayi devrimi öncesi dönemde gelişmiş üretim yeteneği ve kalitesiyle gerek bölge ülkeleri ve gerekse Avrupa gibi çok uzak ülkeler nezdinde Çin'in çok önemli bir yeri vardır. Öyle ki bu malların batıya ve en uçtaki Avrupa'ya taşınmasında kullanılan ticaret yollarının (İpek ve Baharat yolu) geçtiği şehirler ve limanlar dahi ihya olmuştur.

Çin, tahmini rakamlara göre 1700 yılında dünya GSYH'nın tek başına %23,1'ini, 1820 yılında ise %32,4'ünü gerçekleştirmiştir. Ancak bundan sonraki yıllarda Çin'in dünya üretimindeki payı hızla düşmeye başlamıştır. 1890'da Çin'in dünya GSYİH içindeki payı %13,2'ye, 1952'de %5,2'ye ve 1978'de ise en düşük seviye olarak %5'e kadar düşmüştür. Bundan sonraki yıllarda atılan adımların neticesinde bu oran 1995'te %10,9'a, 2001'de ise %12,1'e ulaşmış ve günümüzde de yükselerek devam etmektedir.

Sayılan dönemlerde dünyanın geri kalanının üretime katkıları ise şu şekilde oluşmuştur:¹

Yıllar Ülkeler	1700	1820	1890	1952	1978	1995	2001	2016*
Çin	23.1	32.4	13.2	5.2	5.0	10.9	12.1	18
ABD	0.0	1.8	13.8	23.4	21.8	20.9	21.2	17.7
Avrupa	23.3	26.6	40.3	29.7	27.9	23.8	16.5	-
Japonya	4.5	3.0	2.5	3.4	7.7	8.4	7.3	-
SSCB/ Rusya	3.2	4.8	6.3	8.7	9.2	2.2	2.8	-
Hindistan	22.6	15.7	11.0	3.8	3.4	4.6	5.4	-

* 2016 yılı için IMF'in tahmini.

1 A. Maddison, "Chinese Economic Performance In The Long Run", OECD Development Centre Studies, Paris, 1988, s.40, World Bank (2002), World Development Indicators. Alaattin Kızıltan, "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5. Sayı 1, s. 47.

Çin'de 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte yönetimi Komünist Parti eline alarak 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurdu ve sonra tüm sistemi kendi ideolojisine göre şekillendirdi. Ülkede 1949 sonrasında iki farklı ekonomik kalkınma politikası uygulandı. Mao döneminde (1949–1976) uygulanan yüksek düzeyde merkeziyetçiliğe dayanan “Planlı Ekonomi” ve Deng Xioaping döneminde uygulanmaya başlanan dışa açılma ve reform politikası sonucu geliştirilen “Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi”.²

Çin'de 1950'lerden itibaren uygulamaya konulan yüksek düzeyde merkeziyetçiliğe dayanan planlı ekonomide ülkenin mali ve maddi kaynakları ile teknolojik gücü önemli projelere tahsis edildi ve kaynakların akılcı dağıtımı sağlanmaya çalışıldı. 1949'dan 1956'ya kadar olan dönem içinde sosyalist dönüşüm büyük ölçüde gerçekleştirildi.³ 1957–1966 arası dönemde sosyalist yapılanma tamamlandı. Mayıs 1966'dan Ekim 1976'ya kadar süren ve ülke ekonomisinde ciddi başarısızlıklara ve tahrip edici kayıplara yol açan “Kültür Devrimi”⁴ döneminde ise, diğer alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da çok yanlış uygulamalar oldu. Ekonomik kalkınmanın kapsamının sürekli genişlemesi ve ekonomik yapının giderek daha karmaşık bir hale gelmesi ekonomik sistemin kusurlarını ortaya çıkardı.

Mao'nun 1976'daki ölümünden sonra “Kültür Devrimi”ne son verildi. Zira 1978'de Çin'in dünya üretimindeki payı %5'e kadar düşmüştü. Kısa süreli bir iktidar mücadelesinden sonra Deng Xioaping yönetime geldi. Deng, tarım komünleri, materyal denge planlaması, sadece iç üretimdeki boşlukları doldurmak için yapılan dış ticaret ve fiyat kontrolü gibi Stalinist temeller üzerine kurulu ekonomi politikalarını reddetti.⁵ Bundan sonra Çin'in aşması gereken en önemli problemin “ekonomik gelişme” olduğu belirtilerek, ülkedeki bütün ekonomik sistemin yeniden yapılandırılmaya başlandı.

Mao'nun son yıllarında dünya üretimindeki payı %5'lere kadar düşen Çin'in toparlanması adına Xiaoping, öncelikle klasik kumanda

2 Deniz Çakıroğlu, Çin Ülke Profili, DGEME Yayını, 2006.

3 İlmaz Altuğ, Çin Sorunu, Otağ Yayınları, İstanbul, 1977, s. 195.

4 Qin Shi, Çin, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin, 1997, s. 90–92.

5 Mehmet Ögütçü, Yükselen Asya, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 68.

ekonomisi uygulamaları olan fiyat kontrolü, tarım komünleri, materyal denge planlaması, sınırlı dış ticaret gibi ilkeleri reddetti ve piyasa ekonomisi için gerekli düzenlemeleri yaptı. Bu dönemde büyük bir yüzölçümüne sahip olan Çin’de farklı bölgelerde farklı ekonomik modeller denendi ve yabancı sermaye girişleri ve dış ticaret önem kazandı. Piyasa ekonomisine geçilmesiyle beraber sistemde çok gerekli olacak güçlü bir bankacılık sisteminin (devlet kontrolünde de olsa) temelleri atıldı. Böylelikle 1976’dan 1995’e gelindiğinde Çin’in dünya üretimindeki payı %11’e ulaştı.⁶

Bu dönemde Maoizm’e karşı oluşan hayal kırıklığından faydalanan Deng, Mao’nun önceliklerini baş aşağı çevirdi. Mao’nun öncelikleri (“Silaha siyaset komuta eder” ve “Güç namlunun ucundadır”) yerine gücün ve refahın ekonomik kalkınmaya öncelik vererek geleceğini Çin’in komşularının tecrübelerinden çıkardığı derslerden öğrendi. Deng ülkesini Dört Modernleşme (tarımda, sanayide, bilim ve teknoloji ve savunmada) adı altında, savunmaya en alt düzeyde öncelik vererek belirledi.⁷

Bundan sonra Deng’in veciz ifadesiyle belirttiği gibi “Kedi fare yakalayabildikten sonra rengi siyah olmuş, beyaz olmuş fark etmez” Çin, ideoloji ve köken farkı olmaksızın işe yarar ne olursa olsun ithal etmeye başladı. Öncelikle Güney Kore örnek alındı ve askeri harcamalar GSYH’nin %16’sından %3’üne indirildi. Dış ticaret ve yatırımlar ülkeyi Japonya’dan daha ileri düzeyde açtı. Merkez Bankası’nı, ABD Merkez Bankası’nın modeline göre yeniden düzenledi. New York, Londra ve Hong Kong’dan menkul kıymetler piyasaları düzenlemelerini örnek aldı. Tayvan’dan yabancı portföy yatırım düzenlemelerini aldı. Singapur’dan döviz rezervlerini yönetecek kurumlarını kopyaladı ve Fransa’nın askeri satın alma sistemini kendisine uyarladı.⁸ Bundan sonraki süreçte ülke zamanla neredeyse ABD destekli tüm kurumlara üye oldu; IMF, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası.

6 Ozan Örmeci, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2013, Sayı:29, s.2.

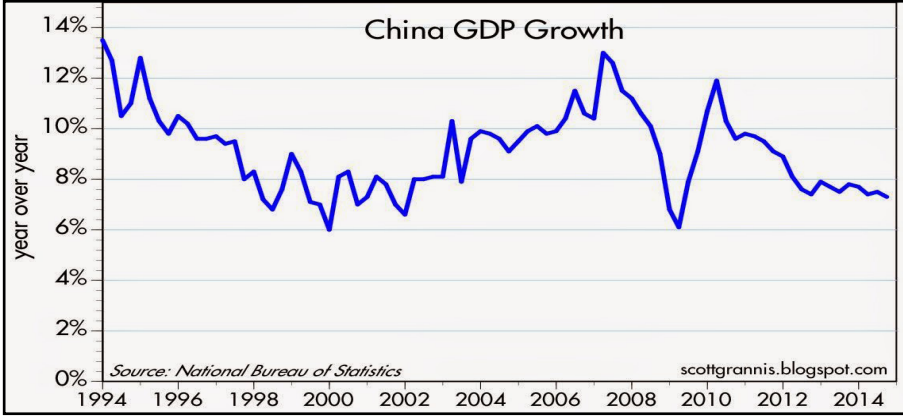
7 William H Overholt,. “Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü”, Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 102.

8 William H Overholt,. “Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü”, Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 103.

Ülkenin ekonomik gelişmesinde dikkati çeken en önemli unsurlardan birisi direkt yabancı sermaye yatırımlarıdır.

Çin, 1978'lerden sonra girdiği hızlı büyüme süreciyle birlikte dünyada direkt yabancı sermaye girişinin en fazla olduğu gelişmekte olan bir ülke konumuna geldi. Bu durumun ülkenin büyüme sürecini ve teknolojik gelişmesini hızlandırıcı etkiye yol açtığı düşünülmektedir. Nitekim 1979–1998 yılları arasında ülkeye 320 bin yabancı firma kayıt yaptırmıştır.⁹

Bugün Çin dış yatırımlar ve ihracat açısından dışa bağımlı bir ülke olmasına karşın, dünyada bütçe fazlası veren nadir ülkelerden biridir. Çin'in 260 milyar dolara yakın dış ticaret fazlası vardır. Çin, artık sadece ucuz mal ve tarım ürünleri değil, ileri teknoloji de ithal etmeye başlamıştır. Uluslararası Para Fonu'na ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan Çin'de halen 450.000'in üzerinde yabancı şirket faaliyet göstermektedir. Goldman Sachs'ın bir çalışmasında, çok ciddi bir siyasi-ekonomik bunalım veya doğal felaket çıkmaması ve büyümenin sürdürülebilir kılınması durumunda, Çin'in 2050'de \$44 trilyonluk GSMH büyüklüğüne ulaşacağı öngörülmektedir.¹⁰

Kaynak: <http://scottgrannis.blogspot.com.tr/2014/10/how-china-could-explain-decline-in-gold.html>

9 Alaattin Kızıltan, "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Süper Güç Olabilirliği", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s. 56

10 Ozan Örmeci, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2013, Sayı:29, s.3.

2. ÇİN'İN EKONOMİK DİNAMİZMİNİN DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI

Çin'in ekonomik olarak kaydettiği büyüme, hiç kuşkusuz dünyayı çürkütmemektedir. Ancak dünyada hemen her ülke, buna rağmen Çin'le işbirliğini geliştirme yarışındadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Çin'in ekonomik olarak büyümesinde en önemli faktörlerden bir tanesi yabancı yatırımlardır. Yani Çin'in büyümesinde, Çin'in büyümesinden en çok korkan ülkelerin önemli bir payı bulunmaktadır. Çin, bugün dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci büyük ithalatçısı, 124 ülkenin en büyük ticaret ortağı durumundadır.

Çin'in en büyük ticaret ortağı olan AB ile ticaret hacmi, 2012 yılında 546 milyar dolar; ABD ile 491 milyar dolar; üçüncü büyük ticaret ortağı ASEAN ile 400 milyar dolar; Japonya ile ise 329,45 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.¹¹

Ayrıca Çin, 2012 yılı sonu itibariyle 400 milyar dolara ulaşan yurtdışı doğrudan yatırımlarının 2015 yılında 560 milyar dolara ulaştırmayı hedeflemektedir.¹²

Bu verilere dayanarak Çin'in başta AB, ABD, Japonya ve ASEAN ülkeleri ile pek çok sektörde iç içe geçmiş yoğun bir işbirliği neticesinde karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içinde olduğunu söyleyebiliriz.

1990'lara kadar Japonya, Asya'da bölgesel ekonomik hegemon olma yolundaydı. Ancak Çin'in ortaya çıkışı, bölgesel ekonomiyi Japon hâkimiyetinden çok taraflı rekabete doğru dönüşüme uğrattı. Çin, bölgesel bir güç olmasına rağmen, Japonya'nın yerini almadı. Zira bölgede Çin'in rolü Japonya'ninkinden çok farklıydı.¹³ Japonya büyürken bunu yirtıcı bir şekilde, başka ülkelere agresif şekilde

11 "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi" (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> 10.01.2015.

12 "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi" (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> 10.01.2015.

13 William H Overholt, "Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü", Efil Yayinevi, Ankara, 2011, s. 121.

ihracat ve yatırım yaparken kendi iç pazarını yabancılara kapalı tuttu. Hâlbuki Çin bunun tam tersini yaptı ve kendini yatırıma ve dış ticarete açtı. Bunun sonucunda da artık Brezilya'dan Avustralya'ya birçok ülke Çin'e bağlı olarak büyüyebiliyor ve bu Çin'i dünya için vazgeçilmez kılıyor.¹⁴ Bundan dolayıdır ki, Güney Kore ve Güney Doğu Asyalılar'ın Japonya'ya olan güvensizlikleri, Çin'e olan güvensizliklerini aşmaktadır.¹⁵

Çin'in dışa açık ekonomisi, kendisine bölgede yine büyük bir ekonomiye sahip olmasına rağmen Japonya'dan daha fazla nüfuz kazandırmaktadır. Zira küçük ülkelerin ticaretlerindeki artış, yavaş büyüyen Japonya tarafından değil büyük ölçüde dinamik bir Çin tarafından sürükleniyor ve bu ülkelerin Çin'le olan ticaretleri Japonya ve ABD ile olan ticaret hacmini geçmeye başlamaktadır.

Obama'nın Kasım 2012'de ikinci kez başkan seçildikten sonra ilk resmi yurtdışı ziyaretlerini Tayland, Myanmar (Burma) ve Kamboçya'ya yapmasını bu açıdan değerlendirmekte yarar vardır.

Çin'in ekonomik dinamizminin en önemli etkisi, en büyük iki komşusu olan Hindistan ve Japonya üzerinde gerçekleşti. Hindistan, hızla büyüyen Çin'in yanında geriye düştüğünü fark edince, Çin gibi ekonomisini dışa açarak ve liberalleştirerek ekonomik büyümesini iki katına çıkarttı. Ayrıca Hindistan'ın Çin'le ticaretinden verdiği fazla, Hindistan'a rekabet gücüne güven uyanmasını sağladı. Bu konuda Hindistan Maliye Bakanı'nın 2005 yılında sarf ettiği şu ifade konuyu özetlemektedir: Çin'in ekonomik başarıları, Hindistan'ın başına gelen en iyi şeydir.

Japonya, Çin'e artan ihracatı sayesinde 2003 yılına kadar süren 12 yıllık ekonomik durgunluktan nasıl çıkabildiğini unutmamıştır. Öyle ki bugün önde gelen Japon iş dünyası grupları şirketlerinin sağlığının Çin'le olan ilişkilerine bağlı olduğunu düşünür hale gelmişlerdir.¹⁶

14 Fareed Zakaria, "Mishhandling the China Challenge", South China Morning Post, 9 Ağustos 2005.

15 William H Overholt, "Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü", Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 122.

16 William H Overholt, "Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü", Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 116.

Şurası bir gerçektir ki, Çin'in büyümesi, yalnızca kendisini değil, etrafındaki diğer ülkeleri de ihya etmektedir. Sözelimi 1980 yılında ABD'nin Doğu ve Güney Asya'ya doğrudan yabancı yatırımları 8,5 milyon dolar civarındayken, 2005 yılında bu rakam 376,8 milyar dolara çıkmıştır.

Çin'in yükselişi, kendi başına hem ekonomik hem de siyasi açıdan rekabet gücü çok daha yüksek bir Asya yaratmaktadır. Aslında aynı durum, dikkatle bakıldığı zaman görülecektir ki, dünyanın geneli için de olumlu bir şeydir.

3. ÇİN'İN EKONOMİK DİNAMİZMİNİN ÜÇÜNCÜ DÜNYAYA YANSIMALARI

Çin, özellikle 1990'ların sonundan itibaren, ekonomik gelişimine paralel olarak, etki alanını da genişletmektedir. Bunu yaparken de izlediği yol, son derece akılcıdır. Çin, büyürken savunma harcamalarını minimal düzeyde tutmaktadır. Bu şekilde yaparak bir yandan tüm enerjisini ekonomiye verip tam gaz büyürken, bir yandan da kimsenin tepkisini çekmemekte, fincancı katırlarını ürkütmemektedir. Çin bu stratejinin bir benzerini de dış ülkelerle kurduğu ticari bağlar yoluyla izlemektedir.

Asya - Pasifik bölgesi ile ekonomik ilişkilerini en yüksek düzeye çıkararak Çin, Üçüncü Dünya ülkelerine de yakın ilgi göstermektedir. Burada özellikle Batı'nın (ABD ve Avrupa'nın) dışladığı, ekonomik veya siyasi olarak muhatap almaya dahi tenezzül etmediği Üçüncü Dünya (Güney) ülkeleri ile Çin'in, özellikle son dönemde yakın ilişkiler kurduğu gözden kaçmamaktadır.

Batı'nın yüzyıllarca sömürdüktan sonra, günümüzde muhatap dahi almamasına rağmen, Çin'in bu ülkelere yaklaşımı bir şeyler alırken karşılığında bir şeyler de vermeye, yani karşılıklılık esasına göredir.

3.1. Afrika'da Çin

Çin'in Afrika ile ilişkileri siyasi olarak Çin - Afrika İşbirliği Forumu ile başlamıştır. Bu işbirliğinin temelleri 1990'ların ortalarında, dönemin Çin Devlet Başkanı'nın Afrika ülkelerine yapmış olduğu ziyaretlerle atılmıştır. Üst düzey resmi ziyaretlerle başlayan Çin'in Afrika hamlesi kısa sürede sonuç vermiş ve 2000 yılında hayata geçirilen Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) ile ilişkilerde derinleşmenin önü açılmıştır. Stratejik işbirliği için yol haritası niteliğindeki kararların çıktığı Çin ve Afrika ülkelerinden temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen toplantılar, kıtanın geleneksel hamisi İngiltere ve Fransa'yı endişelendirmenin yanı sıra ABD'nin de kıtadaki üstünlüğünü sorgulanır hale getirmiştir.¹⁷

Çin'in ekonomik büyümesini sürdürebilmesi için gereken enerji, ham madde ve pazar ihtiyacı Çin - Afrika ilişkilerinde belirleyici bir unsurdur. Ancak ilişkilerde iki taraflı bir kazanım söz konusudur. Bir taraftan dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi enerji kaynaklarını çeşitlendirirken, diğer yandan kara (talihli) kıta, yatırımlar sayesinde kalkınma hamleleri gerçekleştirebilmektedir.

Diplomatik ilişkilerin tesisinin 50. yıldönümü olması münasebetiyle 2006 yılında özel bir önem verilerek gerçekleştirilen FOCAC zirvesi Pekin'de yapılmış ve bu toplantıya 48 Afrika ülkesinden 41'i zirveye Devlet ve Hükümet Başkanı düzeyinde iştirak etmiştir.

Dönemin Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun 2007 yılındaki Afrika ziyareti sonrasında gümrük vergilerinin kaldırılması, Çinli şirketlerin Afrika'ya yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla 5 milyar dolarlık Kalkınma Fonu'nun oluşturulması, borçların iptali gibi birçok konuda Afrika ülkeleri ile anlaşma sağlanmıştır.¹⁸

Bu ve bundan sonraki zirvelerde de ekonomik konuların yanı sıra

17 Stratejik Düşünce Enstitüsü (STE) (2009), "Çin-Afrika İşbirliği Zirvesi", (Çevrimiçi)

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/425/cin-afrika-isbirligi-zirvesi.aspx>, 10.01.2015

18 Ufuk Tepebaş Büyük Güçler ve Afrika, "21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti", TASAM Yayınları, 2010, s.111

tarım, tıp, eğitim gibi konulara da ağırlık verilmeye başlanmış ve bu doğrultuda Çin Afrika ülkelerine tarım teknisyenleri, doktorlar ve çeşitli konularda uzmanlar göndermeye başlamış ve Afrika ülkelerinden Çin'e çeşitli alanlarda personel değişim programları yoluyla Afrikalı gençlere eğitim imkânları sunmuştur.¹⁹

2014 yılında Afrika'nın ortalama % 5 oranındaki ekonomik büyümesinde²⁰ Çin yatırımlarının büyük payı olduğu bilinmektedir. Çin'in Afrika ile olan ticareti 1960'da sadece 100 milyon dolarken, 1980'de 1 milyar dolar, 2000 yılında 10,6 milyar dolar, 2010 yılında 120 milyar doları, 2013'te ise 210 milyar doları aşmıştır.²¹ 2010 yılında 1.700'e yakın Çin firmasının Afrika'da 10 milyar dolar doğrudan yatırımı bulunuyor ve bu rakamın 2015'te 50 milyar doları bulması bekleniyor.²²

Daha somut örnek vermek gerekirse, günümüzde Angola tek başına, Çin'in petrol ihtiyacının %31'ini karşılarken ABD ise Afrika'dan petrol ihtiyacının sadece %19'unu karşılayabilmektedir. Diğer yandan 2012 PFC Stratejik Araştırmaları verilerine göre 30 milyardan fazla olan petrol rezervlerine sahip Sudan petrol ithalatının %60'ı yine Çin'e olmaktadır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, dünyanın en hızlı gelişen 10 ekonomisinden 7'si Afrika kıtasında yer alıyor. Büyümekte olan orta sınıf ve artan tüketim harcamalarıyla uluslararası şirketlerin ilgisini çeken sahra altı Afrika, dünyada doğrudan yabancı sermayeye en çok getiriye sağlayan bölgeler arasına girerek, yatırımcıların da yeni gözdesi haline gelmiş durumda. IMF, 2013'te %4,7 büyüyen sahra altı Afrika ekonomilerinin, bu yıl %5,2, gelecek

19 Ufuk Tepebaş, "Yükselen Güçlerin Afrika'daki Kalkınma Politikaları: Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Örneği", TASAM Yayınları, yy, s. 4.

20 "Afrika'nın değişen yüzü" 28.05.2014, (Çevrimiçi)
<http://tr.euronews.com/2014/05/28/afrika-nin-degisen-yuzu/> 10.01.2015.

21 <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/28/cinin-gozu-afrikada;>
"Kara kıta Afrika'da dev rekabet artıyor" 06.08.2014, (Çevrimiçi)
<http://www.yenisafak.com.tr/politika/kara-kita-afrikada-dev-rekabet-artiyor-674755>

22 "Çin'in Afrika'da ne işi var?" 28.03.2013, (Çevrimiçi)
http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=2071024 10.01.2015.

yıl ise %5,5 büyüyeceğini öngörüyor.²³

Son yirmi yıldır Çin’de yeni seçilen liderlerin yaptığı gibi Xi Jinping’in ilk ziyaretini Rusya’ya yaptıktan sonra, ikinci yurt dışı ziyaretini Afrika’ya yapması, bu kıtaya Çin’in verdiği önemi göstermektedir.

Ayrıca Çin, Afrika ile yalnızca kendi ekonomik ilişkilerini artırmayıp, aynı zamanda öncüsü konumunda olduğu BRICS ülkelerinin²⁴ de aynı şekilde Afrika kıtası ile ilişkilerinin ilerlemesine çaba göstermektedir.

Nitekim BRICS ülkeleri ve Afrika arasındaki ekonomik işbirliği neticesinde son 10 yılda ticaret hacmi 10 kat artmış ve 2012’de rakam 340 milyar doları aşmıştır.²⁵

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki, Çin’in Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde, bu ülkeler arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Çin, Deng Xioaping’in “Kedi fare yakalayabildikten sonra rengi siyah olmuş, beyaz olmuş fark etmez” sözündeki gibi bir yaklaşım benimsemiştir Afrika ülkelerine karşı. Mesela; petrol konusunda Sudan ve Zimbabve gibi otoriter devletlerle bağlar kurduğu gibi Zambiya gibi daha demokratik devletlerle de ilişkiler kurmaktadır.²⁶

23 “Kara kıta Afrika’da dev rekabet artıyor” 06.08.2014, (Çevrimiçi)
<http://www.yenisafak.com.tr/politika/kara-kita-afrikada-dev-rekabet-artiyor-674755> 10.01.2015.

24 Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti

25 “Çin’in gözü Afrika’da” 28.03.2013, (Çevrimiçi)
<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/28/cinin-gozu-afrikada>
10.01.2015.

26 Asena Boztaş, “Avrupa-ABD-Rusya ve Çin Kıskacında 21. Yüzyıl Afrika Sömürgeciliği”, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 6 / Aralık-Ocak-Şubat, 2013-2014, s. 162.

3.2. Güney Amerika'da Çin

Barış içerisinde yükselme” stratejisine dayanan Çin dış politikasında²⁷ genel olarak gelişmiş ülkelerle (birinci ve ikinci dünya) ilişkiler gelişmiş olsa da, Çin'in üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkileri de özellikle son yıllarda oldukça ileri düzeydedir. Güney Amerika da, barındırdığı gelişmekte olan ülkeler sayesinde Çin dış politikasında özel bir yer tutmaktadır.

Çin, Güney Amerika bölgesine iki saikle yaklaşmaktadır. Öncelikle Çin, “adil bir uluslararası düzen kurulması mücadelesinde” bölgenin yanında olmayı öngörmektedir. Bir diğer neden de bölgedeki zengin doğal kaynaklara ulaşma isteğidir.²⁸

Çin - Güney Amerika ilişkileri tarihi arka planı olmadığı halde son yıllarda oldukça hızlı ilerlemektedir. İki bölgenin coğrafi olarak birbirine uzaklığı ve arada tarih boyunca bir etkileşim olmaması, ilişkilerin 2000'lere kadar beklemesine neden olmuştur. 2000 yılından sonra ve özellikle Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'un 2004'teki Güney Amerika gezisinden sonra ilişkiler hızlı bir şekilde gelişmiştir.

Çin'in Güney Amerika ile ilişkilerinin hızlı gelişmesinde dikkat çeken en önemli nokta, bölge ülkelerinin ABD ile coğrafi olarak yakınlığa rağmen siyasi ilişkilerinin bozuk olmasıdır. Çin bu durumu bir fırsat bilerek, bölge ülkelerindeki komünist ve sosyalist partilerle kurulan olumlu bağlar aracılığıyla bölgeye daha rahat girmeye başlamıştır.

1990 yılından itibaren gelişmeye başlayan Çin – Güney Amerika ilişkileri sayesinde özellikle 2000 yılından sonra ticaret hacmi hızla artmış ve 2013 yılında 261,2 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.²⁹

27 Robert J. Art, “The United States and the Rise of China: Implications for the Long Haul”, *Political Science Quarterly*, Vol. 125, No:3, 2010, s. 361.

28 Erman, Kubilayhan. (2013) “Ejderha Yenidünya'da: Çin – Latin Amerika İlişkileri” (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/09/23/7223/ejderha-yenidunyada-cin-latin-amerika-iliskileri>. 10.01.2015.

29 Erman, Kubilayhan. (2013) “Ejderha Yenidünya'da: Çin – Latin Amerika

Güney Amerika'daki 33 ülkenin hemen hepsiyle ilişkileri iletmek için yoğun çaba sarfeden Çin, bölgedeki Surinam gibi yoksul ülkelere karşılıksız yardımlarda bulunurken, Brezilya, Venezuela, Küba gibi ülkelerle ticaret hacmini genişletmek gayretindedir. Nitekim bugün Çin, Brezilya'nın en büyük ticaret ortağı konumundadır ve 2012'de Brezilya'dan Çin'e 41 milyar dolar ihracat yapılırken, 34 milyar dolar da ithalat gerçekleşmiştir.³⁰

Çin'in ekonomik büyümesinin hızının düşmemesi için ihtiyaç duyduğu mineral arayışı sayesinde Güney Amerika ile ilişkiler son dönemde iyice gelişmiş ve bugün bölgede yatırım hacmi açısından ABD ve AB'nin ardından Çin üçüncü sıraya yerleşmiştir.³¹ Ancak bununla yetinmeyen Çin, 2015 hedefi olarak ikinciliği gözüne kestirmiştir.

Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri İşbirliği Konseyi (SELAC) adlı uluslararası kuruluşun yetkilileri ile 2015'in ilk günlerinde bir araya gelen Çin lideri Xi Jinping, bölgeyle ilişkilerin güçlendirileceğini ve Çin'in önümüzdeki 10 yıl içerisinde Latin Amerika ve Karayip ülkelerine 250 milyar dolarlık yatırım yapmaya hazırlandığını ifade etti. Çin liderinin ortaya koyduğu hedefe göre iki taraf arasındaki ticaret hacmi 10 yıllık süreçte 500 milyar dolara ulaşacak.³²

Petrol fiyatlarının 110 dolarlardan 50 dolarlara düştüğü 2015 yılı başında, bundan hiç kuşkusuz en çok etkilenen ülkelerden bir kısmı da Güney Amerika'da bulunmaktadır. Meksika, Ekvador, Bolivya, Brezilya ve özellikle de Venezuela, petrol fiyatlarının düşmesinden

İlişkileri" (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/09/23/7223/ejderha-yenidunyada-cin-latin-amerika-iliskileri>. 10.01.2015.

30 "Çin'in gözü Afrika'da" 28.03.2013, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/28/cinin-gozu-afrikada> 10.01.2015.

31 Erman, Kubilayhan. (2013) "Ejderha Yenidünya'da: Çin – Latin Amerika İlişkileri" (Çevrimiçi) <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/09/23/7223/ejderha-yenidunyada-cin-latin-amerika-iliskileri>. 10.01.2015.

32 "Çin'den Latin Amerika'ya 250 milyar dolarlık yatırım" 09.01.2015 (Çevrimiçi) <http://www.dunyabulteni.net/dunya/319156/cinden-latin-amerikaya-250-milyar-dolarlik-yatirim> 10.01.2015.

son derece olumsuz etkilenmiştir. 2015'in hemen başında Çin, Venezuela'ya daha önce vermiş olduğu 42 milyar dolarlık kredinin süresini uzatacağını duyururken; ülkeye teknoloji, inşaat ve petrol ürünlerini kapsayacak şekilde 20 milyar dolarlık yatırım yapma taahhüdünde bulunmuştur. Yine aynı dönemde bir başka Güney Amerika ülkesi olan Ekvador'a 7,5 milyar dolarlık kredi vermeyi kabul ettiğini duyurmuştur.³³

33 "Çin'den Venezuela'ya 20 milyar dolar destek" 08.01.2015, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cinden-venezuelaya-20-milyar-dolar-destek> 10.01.2015.

SONUÇ

21. yüzyılın henüz başında, yaklaşık iyi yüzyıldır uykuda olan Ejderha, gözlerini açmış vaziyettedir. 1980'lerden sonra yakaladığı hızlı büyüme trendi neticesinde Çin, bugün ABD ile birlikte dünyanın en büyük iki ekonomisinden birisine sahiptir. Bu zamana kadar büyümesini yalnızca ekonomik olarak sürdüren Çin, dikkat edilirse 2000'li yıllarla beraber etki alanını kendi coğrafyasının dışına taşımaya çalışmaya başlamıştır. Bunu yaparken de, kendisi gibi sistem tarafından dışlanmış olan Üçüncü Dünya ülkelerini seçmesi, bir tesadüf değildir. Zira onlarda olana Çin'in, Çin'de olana da onların ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca Batı tarafından yüzyıllarca sömürülen ve ardından da hor görülüp dışlanan bu ülkeler, kendilerine Batı'dan daha insancıl bir şekilde yaklaşan Çin ile kısa sürede önemli bağlar kurmuşlardır.

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisine sahip olan Çin, hızlı ve istikrarlı bir şekilde büyümesini sürdürdüğü takdirde önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde ekonomisinin büyüklüğü muhtemelen ABD'yi geçecektir.

Çin, askeri anlamda büyümesini, sahip olduğu ekonomiye ve büyüme hızına oranla çok düşük tutmaktadır. Tüm konsantrasyonunu, ekonomik büyümeye vermiş durumdadır. Bu aşamada Çin'in söylemi, stratejik savunmadır.

İçinde bulunduğumuz yıllarda Çin, 'barışçı yükselme'³⁴ stratejisi ile gücünü artırma sürecini yaşamaktadır. Hem de bunu çok hızlı bir ekonomik büyüme ile yapmaktadır. Bu yolla bir yandan büyürken, bir yandan da kendini geleceğe hazırlamaktadır.

Muhtemelen "köprüyü geçene kadar" Çin'in hedefi, ABD'yi hegemon güç üstünlüğünün kendisinde olacağına ve uluslararası toplumun iyi bir üyesi olduğuna inandırmaktır. Çin geleneksel olarak kültürel ve tarihi tecrübesi ile eyleme geçmek için ABD gibi yıllar veya aylar içinde değil on yıllar içinde düşünme ve sabretme eğilimi içindedir.

34 Yılmaz, Sait. (2008) Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri, Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1 (2), s. 77.

Bugünkü Çin'in kurucusu diyebileceğimi Deng Xiaoping'in şu ifadesi, aslında Çin'in izlediği stratejiyi çok iyi ifade etmektedir:

“Sakince izle, reaksiyon için hazırlıklı ol, sıkı dur, kabiliyetlerini sakla, zamanı iyi kullan, asla lider olmayı deneme ve başarmak için yeterli ol.”

KAYNAKÇA

A. Yazılı Kaynaklar

Art, Robert J. (2010) “The United States and the Rise of China: Implications for the Long Haul”, *Political Science Quarterly*, Vol. 125, No:3.

Boztaş, Asena. (2013–2014) *Avrupa-ABD-Rusya ve Çin Kısacasında 21. Yüzyıl Afrika Sömürgeciliği, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 6 / Aralık-Ocak-Şubat.

Çakıroğlu, Deniz. (2006) *Çin Ülke Profili*, DGEME Yayını, İstanbul.

Erman, Kubilayhan. (2013) *Ejderha Yenidünya’da: Çin – Latin Amerika İlişkileri*. <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/09/23/7223/ejderha-yenidunyada-cin-latin-amerika-iliskileri>. Son erişim: 10.01.2015.

Kızıltan, Alaattin. (2004) “Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti’nin Süper Güç Olabilirliği”, *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5. Sayı 1.

Maddison, A. (1998): *Chinese Economic Performance In The Long Run*, OECD Development Centre Studies, Paris, s.40, World Bank (2002), *World Development Indicators*.

Overholt, William H. (2011) *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*, Efil Yayınevi, Ankara.

Öğütçü, Mehmet. (1988) *Yükselen Asya*, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.

Örmeci, Ozan. (2013) *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Ağustos 2013*, Sayı:29, s.3.

Qin Shi, Çin, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin,1997, s. 90–92.

Stratejik Düşünce Enstitüsü (STE) (2009), “Çin-Afrika İşbirliği Zirvesi”,

Tepebaş, Ufuk. (2010) *Büyük Güçler ve Afrika*, TASAM Yayınları,

“21. Yüzyılda Çok Boyutlu Afrika Rekabeti” s.111

Tepebaş, Ufuk. Yükselen Güçlerin Afrika'daki Kalkınma Politikaları: Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Örneği, TASAM Yayınları, s. 4.

Yılmaz Altuğ, Çin Sorunu, Otağ Yayınları, İstanbul, 1977, s. 195.

Yılmaz, Sait. (2008) Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri, Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies 1 (2), s. 77.

Zakeria, Fareed (2005) “Mishhandling the China Challenge”, South China Morning Post, 9 Ağustos.

B. Elektronik Kaynaklar

<http://tr.euronews.com/2014/05/28/afrika-nin-degisen-yuzu/>

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/cinden-venezuelaya-20-milyar-dolar-destek>

<http://www.dunyabulteni.net/dunya/319156/cinden-latin-amerikaya-250-milyar-dolarlik-yatirim>

<http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/28/cinin-gozu-afrikada>

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/425/cin-afrika-isbirligi-zirvesi.aspx>; Erişim Tarihi:10.01.2015

<http://www.yenisafak.com.tr/politika/kara-kita-afrikada-dev-rekabet-artiyor-674755>

http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=2071024

